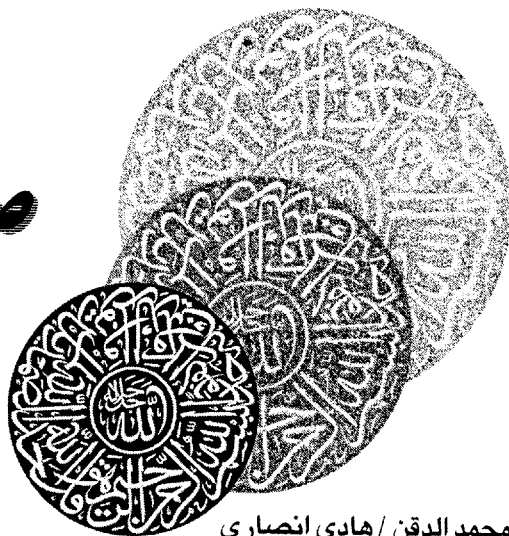

اماکن و آثار

صنعت جامه کعبه در عربستان

محمد الدقن / هادی انصاری

از تاریخ ۱۳۸۱ ه. ق. و به عبارتی به سی و شش سال قبل از آن، یعنی ۱۳۴۵ ه. ق. باز می‌گردد. در آن سال، پس از حادثه معروف محمل که در سال پیش از آن (۱۳۴۲ ه. ق.) رخ داد و پیشتر از آن یاد کردیم، مصر از ارسال جامه خودداری کرد. در این هنگام بود که ملک عبدالعزیز آل سعود در ذی حجه سال ۱۳۴۵ ه. ق. فرمان داد جامه کعبه مشرفه با سرعت تمام تهیه شود. در این سال جامه در طی چند روز، از پارچه پشمی ماهوت سیاه ارزشمندی که آستر محکمی داشت، ساخته شد. کمربند کعبه را طبق معمول گذشته گلدوزی کردند و آیات قرآنی را به وسیله تارهای نقره‌ای مطلا بر آن آذین

کارگاه جامه بافی اجیاد و آغاز صنعت جامه در دولت عربستان سعودی

پیش از این آوردیم که مصر در گذشته، در طول قرن‌های متمادی - جز زمان‌های کوتاهی که اختلافاتی میان آنان و عربستان پیش آمد - جامه کعبه مشرفه را پیوسته به این دیار مقدس می‌فرستاد تا این که در سال ۱۳۸۱ ه. ق. ارسال جامه متوقف گردید و از آن زمان تاکنون دولت عربستان سعودی ساخت جامه کعبه معظمه را به خود اختصاص داده و همواره ادامه داده است.

گفتنی است که سعی و کوشش سعودیان در صنعت جامه کعبه، به پیش

نمودند. و همچنین پرده در کعبه (برقع) را گلدوزی کردند و به وسیله تارهای یاد شده به آن آذین بستند. در آن زمان، شیخ «عبدالله السلیمان الحمدان» وزیر دارایی سعودی برای تحقق این آرمان، در مدت زمان کوتاه، کوشش فراوان کرد. و سرانجام کعبه مکرمه در تاریخ مقرر؛ یعنی در روز دهم ذی حجه سال ۱۳۴۵ ه. ق. به وسیله جامه یاد شده پوشانیده شد.

در محرم سال بعد (۱۳۴۶) ملک عبدالعزیز فرمانی مبنی بر تأسیس کارگاه ویژه برای ساختن جامه کعبه صادر کرد و به دنبال این فرمان، وزیر دارایی، شیخ عبدالله السلیمان، کارگاه یاد شده را در منطقه اجیاد و در مقابل اداره دارایی، در مکه مکرمه، در زمینی که مساحت آن به حدود ۱۵۰۰ متر مربع می‌رسید، تأسیس کرد. کارگران بی درنگ عملیات ساختمانی آن را آغاز کردند و این ساختمان، پس از گذشت شش ماه اول سال ۱۳۴۶ ه. ق. به پایان رسید.

بنابراین، ساختمان یاد شده نخستین کارگاهی بود که در طول دوران‌های گذشته؛ یعنی از دوران جاهلیت تا کنون، در حجاز برای تهیه جامه کعبه راه

اندازی شد.

از سوی دیگر، مسؤولان عربستان، ضمن انجام عملیات ساختمانی کارگاه، اقدام به تهیه امکانات لازم برای آغاز عملیات جامه بافی کردند. این امکانات عبارت بودند از مواد خام لازم برای ساخت جامه؛ مانند ابریشم و مواد رنگرزی و نیز دستگاه‌های پارچه بافی که به وسیله آن پارچه‌های جامه بافته می‌شد. مهم‌تر از همه، فراهم کردن کارگران فنی لازم برای کار در بخش‌های گوناگون این کارگاه؛ از رنگرزی ابریشم تا بافت و آذین‌بندی آن به وسیله تارهای نقره‌ای مطلا بود.

در واقع می‌توان ادعا کرد که هیچ یک از عناصر سه‌گانه اساسی ساخت جامه در دسترس دولت عربستان سعودی نبود، لیکن با این حال، در فراهم آوردن آنها از هیچ کوششی دریغ ننمود تا بتواند جامه کعبه را پیش از فرارسیدن موسم آماده و مهیا سازد.

در این میان سعی و کوشش بی دریغ سه نفر در به تحقق رسیدن این کار سنگین، بسیار مؤثر و کار ساز بود و آنها عبارت بودند از:

شیخ عبدالله السلیمان - وزیر دارایی

آن دوران- و شیخ عبدالرحمن مظهر- که پست مترجمی در وزارت امور خارجهٔ عربستان را داشت و رییس مطوفین هندی بود که به عنوان نخستین مدیر کارگاه جامه بافی تعیین شد- و مرد سوم شیخ اسماعیل غزنوی یکی از علما و دانشمندان هندی تبار بود.

شیخ سلیمان و شیخ مظهر سعی در به تحقق رسیدن ساختمان کارگاه در کوتاه‌ترین زمان ممکن را داشتند که سرانجام بدان دست یافتند و ساختمان کارگاه را در کمتر از شش ماه به صورت یک طبقه آمادهٔ بهره‌برداری کردند. از سوی دیگر در همان وقت، عالم هندی، شیخ غزنوی در صدد فراهم نمودن عناصر سه‌گانهٔ اصلی مورد لزوم در کارگاه جامه برآمد که شامل مواد اولیه و دستگاه‌ها و کارگران فنی بود و سرانجام کوشش‌های وی به نتیجه رسید و در آغاز ماه رجب همان سال (۱۳۴۶ ه. ق.) دوازده دستگاه بافندگی دستی و انواع گوناگونی از پارچه‌های ابریشم دلخواه و مواد رنگرزی لازم و نیز کارگران فنی ماهر که تعداد آنان به شصت می‌رسید، از هند به مکه مکرمه وارد گردید. کارگران فنی شامل چهل نفر استاد کار نساجی و

گلدوزی بودند (که کار زردوزی بر پارچه‌ها را به عهده داشتند)، و بیست نفر دیگر کارگران کمکی به حساب می‌آمدند که با رسیدن آنان به مکه مکرمه، نصب دستگاه‌های بافندگی دستی آغاز گردید و از آن پس، کار در بخش‌های مختلف کارگاه، تعیین شد و در فرجام همگی با تمام سعی و کوشش و جدیت کار ساخت جامهٔ کعبه و زردوزی آن را آغاز کردند تا این که در پایان ماه ذی‌قعدة سال ۱۳۴۶ ه. ق. تمامی کارها را به پایان رسانیدند.^۱

گفتنی است جامهٔ ساخته شده، شبیه جامهٔ مصری بود، با کیفیتی نیکوتر و استحکام بیشتر از نظر بافت و صنعت و گلدوزی.

جامهٔ اصلی کعبه (احمال) از ابریشم سیاه بود که جملهٔ «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، مُحَمَّدٌ رَسُوْلُ اللَّهِ» به شکل عدد (۸) در تمامی زمینه آن دیده می‌شد. در پایین و درون این جمله، در داخل دو ضلع عدد (۸) کلمهٔ «یا اللَّهُ» و بر ضلع راست عدد (۸) از بالا کلمهٔ «جَلَّ جَلَّالُهُ»، و نیز بر بالای ضلع چپ عدد یاد شده کلمهٔ «جَلَّ جَلَّالُهُ» آذین گردیده بود.

کمر بند جامه نیز از جهت عرض،

مانند عرض کمربندی بود که از مصر ارسال می‌شد و تمامی آن با تارهای نقره‌ای مطلاً زردوزی شده بود. نوشته‌های روی آن به وسیله طراح هنرمند و فنی وزارت دارایی و خط‌نگار مشهور محمد ادیب أفندی به صورتی بسیار زیبا و دلپسند خود نمایی می‌کرد.

نوشته‌های روی کمربند نیز همان آیتاتی بود که بر روی کمربند جامه مصری، در کلیه سمت‌ها قرار داشت. تنها تفاوت این کمربند در سمت شمالی آن بود؛ همان سمت ناودان و حجر اسماعیل که بر روی این قسمت عبارت زیر نقش بسته بود:

«هذه الكسوة صنعت في مكة المباركة المعظمة بأمر خادم الحرمين الشريفين جلالة الملك الإمام عبدالعزيز بن عبدالرحمن الفيصل آل سعود ملك المملكة العربية السعودية أيداه الله تعالى بنصره، سنة ١٣٤٦ هـ. على صاحبها أفضل التحية و أتم التسليم».

اما برقع (پرده در کعبه معظمه) نیز همانند برقع ارسالی به همراه جامه مصری بود؛ یعنی تمام زمینه آن، به وسیله تارهای نقره‌ای زردوزی شده بود.

و در آن، همان آیات و عباراتی دیده می‌شد که بر برقع ارسالی از مصر نوشته

شده بود و تنها تفاوتش در مستطیل‌های چهارگانه میانی پرده بود که بیشتر بر روی آنها عبارات اهدا نوشته می‌شد و اکنون با آیه: «وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَرَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا، وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا»، تزیین شده است.

و همچنین در پایین پرده، در زمینه دو دایره کوچک، عبارت: «صنع بمكة المكرمة سنة...» را افزوده‌اند.

کعبه معظمه در آن سال ۱۳۴۶ هـ. ق. به وسیله این جامه، که نخستین جامه ساخت مکه مکرمه به شمار می‌آمد، پوشانیده شد. به همین مناسبت مدیر نخستین کارگاه جامه بافی، شیخ «عبدالرحمن مظهر» افزون بر جایزه ارزشمندی که از سوی دولت در اختیارش گذاشته شد، تقدیرنامه‌ای هم در ازای زحمات و کوشش‌هایش که در به تحقق رسانیدن ساخت این جامه از خود نشان داد، گرفت.

در سال ۱۳۴۷ هـ. ق. مدیر دیگری به نام حاج محمد خان برای اداره کارگاه جامه بافی مکه مکرمه تعیین گردید که دولت نامبرده را متعهد ساخت تا اقدامات لازم را نسبت به تعلیم کارگران

مقارن

در زمینه بافت و گلدوزی و سایر بخش‌های تهیه جامه به عمل آورد و او نیز در این زمینه سعی و کوشش فراوان نمود تا این که در نتیجه این کوشش‌ها کعبه معظمه در سال ۱۳۵۲ ه. ق. به وسیله جامه‌ای که تمامی آن به دست کارگران محلی ساخته و پرداخته شده بود، پوشانیده شد.

در همین سال، مدیر جدیدی به نام شیخ احمد سالم الجوهری^۲ را به مدیریت کارگاه برگزیدند که نامبرده تا سال ۱۳۵۵ ه. ق. در این سمت باقی ماند.

کارگاه جامه بافی اجیاد همچنان تا سال ۱۳۵۸ ه. ق. به فعالیت خویش ادامه داد تا این که یادداشت تفاهمی میان دو دولت مصر و سعودی در سال ۱۳۵۸ ه. ق. برقرار گردید که بر طبق آن قرارداد، مصر ارسال جامه به کعبه معظمه را از سر گرفت. این وضع همچنان تا سال ۱۳۸۱ ه. ق. ادامه یافت و مصر همه ساله جامه کعبه را مانند گذشته ارسال می‌کرد تا این که در این سال بر اثر اختلافات سیاسی، روابط میان دولت مصر و عربستان تیره شد. با این حال و با وجود اختلافات، دولت مصر مانند گذشته جامه را ارسال

کرد اما دولت عربستان - همچنان که در پیش یاد آور شدیم - مانع پیاده شدن جامه از کشتی شد. از آن هنگام بود که ارسال جامه کعبه مشرفه از مصر متوقف گردید و عربستان اقدام به بازگشایی کارگاه جامه بافی در جایگاه تازه‌ای به نام «جرول» و در کنار خانه وزیر دارایی اسبق، عبدالله السلیمان، در مکه مکرمه نمود. این بازگشایی در سال ۱۳۸۲ ه. ق. صورت پذیرفت.

این کارگاه تا سال ۱۳۹۷ ه. ق. به ساخت جامه کعبه مشرفه می‌پرداخت که در این سال ساختمان کارگاه جامه بافی جدید در منطقه «امّ الجود» واقع در مکه مکرمه آغاز به فعالیت نمود و از آن زمان تا کنون این کارگاه به فعالیت خویش در زمینه تهیه و ساخت جامه کعبه مشغول است.

«امّ الجود» کارگاه جامه بافی جدید در مکه مکرمه:^۳

دولت عربستان همواره نسبت به پیشرفت صنعت جامه بافی توجه ویژه داشته و خواهان رسیدن آن به درجه‌ای والا از نظر دقت و متانت و مرغوبیت بوده است. در این راستا «ملک فیصل بن

عبدالعزیز آل سعود» در سال ۱۳۹۲ هـ. ق. فرمان تأسیس کارگاه نوینی برای جامه کعبه شریفه را صادر کرد. پس از صدور این فرمان، کارگاه با سبک نوینی تأسیس شد که در آن پیشرفته‌ترین دستگاه‌های مکانیکی بافندگی به همراه دستگاه‌های بافندگی دستی و نیز ماشین آلات نخ‌ریسی و کلاف‌بندی همچنین دستگاه‌های رنگرزی و جز اینها که برای صنعت جامه و زردوزی آن نیاز بود، فراهم گردید. ساختمان آن، در روز شنبه هفتم ربیع الثانی سال ۱۳۹۷ هـ. / ۲۶ مارس سال ۱۹۷۷ م. در دوران ملک خالد بن عبدالعزیز به پایان رسید و بازگشایی گردید.

این کارگاه دارای بخش‌های مختلفی بود. از بخش رنگرزی تارهای ابریشم آغاز شد، سپس مراحل بافت را طی نمود و در پایان به بخش زردوزی و آذین آن به وسیله تارهای نقره‌ای مطلقاً رسید.

این کارگاه افزون بر جامه بافی، فرش‌های پنبه‌ای مورد نیاز مساجد عربستان را نیز تولید می‌کند. همچنان که بخش گلدوزی (زردوزی) آن - در کنار زردوزی جامه شریفه - به زردوزی و

آذین پرچم‌های دولتی نیز می‌پردازد. در این کارگاه حدود یکصد و شصت کارگر مشغول به فعالیت هستند. علاوه بر آن، تعدادی نیز در ساختمان اداری آن مشغول به کار می‌باشند.

بخش‌های مختلف کارگاه:

کارگاه جدید جامه بافی دارای بخش‌های زیر می‌باشد:

الف - بخش رنگرزی:

در این بخش تعداد ده کارگر فنی، به همراه برخی کارگران ساده مشغول فعالیت می‌باشند. این بخش ویژه عملیات رنگرزی تارهای ابریشم طبیعی است که به وسیله آن جامه بیرونی و نیز جامه درونی کعبه مکرمه ساخته می‌شود. تارهای جامه بیرونی را با رنگ سیاه، و تارهای جامه درونی را به رنگ سبز آغشته می‌کنند.

آنان ابتدا تارهای ابریشم سفید را به وسیله دست با آب جوش و صابون شست و شو می‌دهند تا بدین وسیله تارها را از ماده جداکننده و آن را پیش از رنگرزی خالص نمایند. آنگاه پس از خشک کردن آنها، عملیات رنگرزی به

وسیله مواد شیمیایی صورت گرفته و تارها را آن چنان رنگ می کنند که به گفته یکی از مسؤولان این بخش، به مدت طولانی، گاه تا بیست سال در برابر اشعه خورشید ثابت و بدون تغییر می مانند.

بعد از عملیات رنگرزی، تارهای رنگ شده را در چهار حوض با دقت شست و شو می دهند؛ به طوری که در پایان، آب عملیات شست و شو سفید می شود! سپس به وسیله دستگاه های مکانیکی ویژه ای که بدین منظور در سال ۱۴۰۴ هـ. / ۱۹۸۴ م. به کشور وارد شده، تارهای رنگ شده را خشک می کنند.

گفتنی است دو جامه بیرونی و درونی کعبه همواره از یک نوع ابریشم طبیعی بافته شده، با این تفاوت که ضخامت تارهای به کار رفته در جامه بیرونی سه برابر ضخامت جامه درونی بوده است. و این بدان جهت است که جامه بیرونی باید دارای استحکام و قدرت بیشتری باشد و بتواند در برابر عوامل طبیعی مقاومت کند. این تارها از بهترین انواع ابریشم طبیعی موجود در جهان است و به همین منظور دولت عربستان اقدام به وارد کردن آن از شهر میلان ایتالیا می کند. سپس از این تارها

ابریشم از ژاپن و چین وارد می شد لیکن اکنون با توجه به مرغوبیت ابریشم ایتالیا نسبت به دو کشور چین و ژاپن، دولت اقدام به وارد کردن آنها از کشور یاد شده می کند.

ب - بخش بافندگی دستی

این بخش از دو سالن تشکیل می شود؛ سالن نخست ویژه بافتن پارچه جامه بیرونی است و سالن دوم اختصاص به بافتن پارچه جامه درونی کعبه دارد.

* سالن بافت جامه بیرونی:

در این بخش تعداد پنجاه و دو نفر کارگر فنی مشغول به کار می باشند. کارگران بر روی هشت دستگاه پارچه بافی دستی از نوع «جاکار» نوشته ها را به صورت نقش های گوناگون در زمینه پارچه های ابریشمی می بافند. در این بخش جامه بیرونی کعبه به وسیله ابریشم سیاه که بر آن نقش و نگارها و نوشته های گوناگون در زمینه ای سیاه بافته می شود. نوشته های زمینه جامه عبارتند از: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ»، «سُبْحَانَ اللَّهِ، بِحَمْدِهِ»، «سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ» و «يَا حَتَّانُ يَا

مَتَانُ يَا اللَّهُ». ملاحظه می‌شود که جامهٔ سعودی برخی عبارات را به صورت نقش در زمینه جامه بافته و به آن افزوده است، در حالی که جامهٔ مصری تنها به عبارت «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ»، بسنده کرده بود.

ناگفته نماند که جامهٔ بیرونی، همواره از دو نوع ابریشم طبیعی سیاه ساخته می‌شود؛ بدین صورت که تارهایش از بهترین و مرغوب‌ترین انواع ابریشم و پود آن از ابریشم طبیعی سیاه درجهٔ دو است.

همچنین در این سالن آستری جامهٔ بیرونی از پنبهٔ سفید ساخته می‌شود که این آستر به وسیلهٔ دستگاه پارچه بافی دستی ویژه‌ای آماده و مهیا می‌گردد.

* سالن بافت جامهٔ درونی:

در این سالن شانزده کارگر فنی و تعدادی دستیار مشغول به کار بوده و در آن پنج دستگاه پارچه بافی دستی از نوع «جاکار» قرار دارد.

بر روی هر یک از دستگاه‌های یاد شده یک کارگر فنی به همراه یک دستیار مشغول به کار هستند.

جامهٔ درونی کعبه را از ابریشم طبیعی سبز می‌بافند و نوشته‌ها با بافته‌هایی از ابریشم سفید به شکل نقش و نگارهایی بر روی آن بافته می‌شود.

عبارات نوشته شده «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ» است که در بالای آن آیهٔ «قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا» و در زیر آن آیهٔ «إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ» به چشم می‌خورد.

در میانهٔ کمان‌های آن، زردوزی‌های زیبایی به شکل قندیل خودنمایی می‌کند که در زمینهٔ آنها، نام‌های پروردگار «يَا حَتَّانُ يَا مَتَانُ يَا اللَّهُ» و «يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْاِكْرَامِ» نوشته شده است. این نقش و نگارها به سبک بسیار زیبایی در کنار هم قرار گرفته است؛ به طوری که بیننده تصور می‌کند از یک قطعه تشکیل گردیده است، در صورتی که دارای اجزای مختلف است و با قرار داده شدن در کنار هم یک قطعه جلوه می‌کند. نوشته‌ها هم به خط ثلث بسیار زیبایی است. تنها با کمک گرفتن از بافت دستی است که نقش و نگارهایی این چنین زیبا و دقیق جلوه‌گر می‌شود.

مقیاس

ج - بخش دستگاه‌های مکانیکی بافندگی:

از بازگشایی و افتتاح کارگاه جامه بافی چند سالی نمی‌گذرد و در این مدت نه چندان طولانی، دولت عربستان از هیچ کوششی نسبت به پیشرفت و مکانیزه کردن آن به وسیله دستگاه‌های بافندگی مکانیکی دریغ نکرده و همچنان سعی کرده است که جامه کعبه مشرفه را با سبکی نوین و نیکوترین شکل ارائه دهد و از جهت استحکام و قدرت و زیبایی به درجه‌ای والا برساند.

برای تحقق بخشیدن به این هدف، همان‌گونه که پیشتر اشاره شد) در این بخش دستگاه‌های مکانیکی نوینی در رشته بافندگی راه انداخت که بیشتر در زمینه ساختن آستری جامه بیرونی کعبه و نیز در برخی موارد به ساختن پارچه جامه بیرونی به جای دستگاه‌های پارچه بافی دستی فعالیت می‌کنند، لیکن با این حال سبک پارچه بافی دستی آن، با توجه به دقت و آسانی بافتن ابریشم؛ به ویژه پس از رنگرزی و نیز سادگی تغییر آن همچنان در برخی موارد به قوت خویش باقی مانده است.

این بخش از دو سالن تشکیل شده است:

سالن نخست - این بخش دارای هفت دستگاه مکانیکی بافندگی است که ده کارگر فنی روی آن مشغول به فعالیت هستند.

این سالن در ساختن آستر سفید جامه بیرونی کعبه و نیز بافتن پارچه ابریشم سیاه ساده که از آن کمربند و پرده در کعبه مشرفه (برقع) ساخته می‌شود، فعالیت دارد. بر روی پارچه‌هایی که ویژه کمربندها و پرده در کعبه بوده، حروف برجسته با زردوزی‌هایی به وسیله تارهای نقره‌ای مطلقاً آذین می‌گردد.

گفتنی است در این سالن فرش‌های پنبه‌ای عادی که از آن در مساجد عربستان استفاده می‌شود، می‌سازند.

در این سالن همچنین دستگاه مکانیکی دیگری برای ساختن تارهای به کار رفته در دستگاه‌های بافندگی دستی و مکانیکی و نیز دو دستگاه مکانیکی ویژه پر کردن ماسوره‌های بافندگی برای چرخ‌های مکانیکی و همچنین دستگاه مسیکنیکی دیگری برای پر کردن ماسوره‌های مخصوص تارها وجود دارد.

سالن دوم - در این سالن یکی از پیشرفته‌ترین دستگاه‌های بافندگی مکانیکی را نصب کرده‌اند که چهار

در مرحله دوم: کارگران به پر کردن حروف به وسیله نخ‌های پنبه‌ای می‌پردازند.

در مرحله سوم: نخ‌های پنبه‌ای زرد رنگ، پوششی بر روی نوشته‌ها قرار می‌دهند به گونه‌ای که این وضعیت متناسب با قرار داده شدن تارهای نقره‌ای مطلقاً بر روی آن باشد.

و در مرحله چهارم: که مرحله پایانی است، کارگران اقدام به قرار دادن تارهای نقره‌ای مطلقاً بر روی حروف می‌کنند و در این مرحله، آذین‌بندی نوشته‌ها به زیباترین شکل خودنمایی می‌کند.

کمربندهای قرار گرفته بر پیرامون جامه، شانزده قطعه است که در هر یک از سمت کعبه، چهار قطعه قرار داده می‌شود.

نوشته روی آنها در هر سمت با «بسم الله...» آغاز شده و سپس آیات مورد نظر تا پایان آن دیده می‌شود. از آن پس، به دنبال آن، در سمت دیگر بار دیگر با «بسم الله...» آغاز گردیده و آیات پس از آن دیده می‌شود و تا آخر همین گونه است.

لازم به گفتن است که پرده در کعبه، جهت آسانی کار، از پنج قطعه تشکیل

کارگر فنی به صورت متناوب بر روی آن مشغول به کار هستند. این دستگاه به بافتن پارچه جامه برونی کعبه از ابریشم سیاه می‌پردازد که نوشته‌ها را در زمینه آن به رنگ سیاه می‌بافد.

اما جامه درونی کعبه، تا کنون همچنان به وسیله دستگاه‌های بافندگی دستی آماده می‌گردد.

د - بخش کمر بند و پرده در کعبه

این کارگاه دارای بخش ویژه‌ای است که به گلدوزی کمر بند کعبه مشرفه و پرده در آن، بر روی پارچه ابریشم سیاه می‌پردازد. در این قسمت شصت کارگر فنی مشغول به فعالیت‌اند. تمامی کارهای این بخش دستی انجام می‌شود و کارگران آن، عملیات گلدوزی را به وسیله سوزن‌های دستی به گونه‌ای به انجام می‌رسانند که حروف نوشته شده، بنا به موقعیت‌های گوناگون آن، به صورتی برجسته به وجود می‌آیند.

عملیات گلدوزی در چهار مرحله انجام می‌شود:

در مرحله نخست: حدود نوشته‌ها را (حروف کتابی) به وسیله نخ‌ها مشخص می‌کنند.

هفت متر و نیم و عرضی به مقدار چهار متر می‌باشد. تمامی زمینه پرده یاد شده، به وسیله آیات قرآنی زردوزی شده با تارهای نقره‌ای مطلا، آذین گردیده است.

گردیده که در پایان تمامی قطعات به هم متصل شده و قطعه واحدی را به وجود می‌آورد. این قطعه دارای طولی به اندازه

● پانوشتها:

۱. حسین عبدالله باسلامه، تاریخ الکعبة المعظمة، صص ۲۹۵ - ۲۹۲ و توسعه الحرمین الشریفین - از نشریات وزارت اعلام وابسته به دولت عربستان سعودی (بدون تاریخ) ص ۱۲۴
۲. نک: تاریخ الکعبة المعظمة، صص ۲۹۵ و ۳۰۰
۳. مؤلف در چهارشنبه، سوم رجب سال ۱۴۰۴ ه. ق. / ۴ آوریل ۱۹۸۴ م. به دیدار این کارگاه رفته و مراحل گوناگون جامه بافی و بخش‌های مختلف آن را از نزدیک مشاهده کرده است. نامبرده این بخش را با توجه به مشاهدات خویش از نزدیک نسبت به جامه کنونی کعبه به قلم آورده است.